

 <https://orcid.org/0000-0002-3924-8017>

Joanna Pankau

Zakład Kulturowych Studiów Miejskich
Instytut Kulturoznawstwa
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
e-mail: joanna.pankau@amu.edu.pl

ARTYWISTYCZNE PRAKTYKI MAPOWANIA PRZECIWIW KRYZYSOM. W STRONĘ MIEJSKIEJ POTENCJALNOŚCI

Artivistic Mapping Practices Against Crises. Towards Urban Potential

Abstract: The article focuses on the artistic-activist practices of mapping urban crises, asking about their critical and transformational potential. Artivistic mapping – combining artistic practices with a form of political activism – is recognized in context of extracting inequalities in monitoring crisis areas, as well as the city’s transformational capabilities. Looking at the involvement of artists and activists in mapping projects is combined with the question of the potential for anti-crisis action – shaping political perceptions and stimulating alternative practical responses to generated urban problems. The following issues are addressed: (1) counter-mapping and the relationship of artistic practices with critical cartography, (2) the development of activist mapping forms – maptivism and crisis mapping, and (3) references to the interests of new urban ontologies, in particular the on-epistemological dimension of urban mapping assemblage, binding issues of updating and the potential of cities.

Mapping is recognized in the critical-activating dimension as a form of cognition oriented on creative experimentation and interference in existing reality. Because of this, it is an interesting and prolific area for practical consideration of the form of ‘engagement policy’ through ‘research of potentiality’. It is worth considering in what sense the practices of artistic and activist crisis mapping can be a “turning point” – opening “a window to new ways of seeing and imagining” (K. Dovey, M. Ristic). It is primarily a field for asking questions about transformational mapping possibilities – perceiving the city as a place of “radical potentiality” (C. McFarlane). In order to illustrate the problem more clearly, the last part of the work analyzes the anti-gentrification activities in the San Francisco Bay Area, in particular the mapping practices undertaken by *Anti-Eviction Mapping Project*.

Keywords: artivistic practices of mapping, critical cartography, crisis mapping, maptivism, urban assemblages

Wprowadzenie

Artykuł koncentruje się na praktykach artystyczno-aktywistycznego mapowania miejskich kryzysów, pytając o ich krytyczno-transformacyjny potencjał. Artywistyczne mapowanie – łączące praktyki artystyczne z formą politycznego aktywizmu – rozpoznane zostaje zarówno w kontekście wydobywania nierówności w monitorowaniu obszarów kryzysowych, jak i transformacyjnych możliwości miasta. Przyjrzenie się zaangażowaniu artystów oraz aktywistów w projekty tworzenia map złożone zostaje z pytaniem o potencjał przeciwkryzysowego działania – kształtowania politycznych wyobrażeń oraz stymulowania alternatywnych praktycznych odpowiedzi wobec generowanych problemów miejskich. Kolejno podjęte zostają kwestie: (1) kontrmapowania i związków praktyk artystycznych z kartografią krytyczną, (2) rozwoju aktywistycznych form mapowania – *maptivismu* i mapowania kryzysowego, oraz (3) odniesienia do zainteresowań nowych ontologii miejskich, w szczególności onto-epistemologicznego wymiaru mapowania miejskich asamblaży, związującego kwestie aktualizacji i potencjalności miast.

Mapowanie rozpoznane w swoim krytyczno-aktywizującym wymiarze jako forma poznania zorientowanego na twórcze eksperymentowanie i ingerencje w zastaną rzeczywistość stanowi interesujący i płodny obszar do praktycznych rozważań nad formą „polityki zaangażowania” poprzez „badanie potencjalności”. Proponuję zastanowić się, w jakim sensie podejmowane praktyki artystyczno-aktywistyczne zwracające się w kierunku mapy mogą okazać się „punktem zwrotnym” – otwierając „okno na nowe sposoby widzenia i wyobrażania”¹. To przede wszystkim pole dla zadawania pytań o transformacyjne możliwości mapowania – postrzegając miasto jako miejsce „radikalnej potencjalności”². W celu wyraźniejszego zobrazowania poruszanego problemu, w ostatniej części pracy podjęta zostaje analiza działań przeciw gentryfikacji w zatoce San Francisco, w szczególności właśnie praktyk mapujących ruchu *Anti-Eviction Mapping Project*.

Mapowanie w badaniu i tworzeniu. Związki praktyki artystycznej i krytyki kartograficznej

Denis Cosgrove w ramach zainteresowań krytyczną kartografią wyszedł z teoretyczną definicją mapowania stanowiącego „wizualizację, konceptualizację, rejestrowanie, reprezentowanie i tworzenie przestrzeni graficznie (...) graficzny rejestr korespondencji między dwiema przestrzeniami, którego wyraźnym wynikiem jest

¹ K. Dovey, M. Ristic, *Mapping Urban Assemblages: The Production of Spatial Knowledge*, „Journal of Urbanism” 2015, vol. 10 (1), s. 1–14.

² C. McFarlane, *Assemblage and Critical Urbanism*, „City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action” 2011, vol. 15 (2), s. 204–224.

przestrzeń reprezentacji”³. Zaproponowane przez Cosgrove’a ujęcie skoncentrowane na roli graficznej reprezentacji wyprowadza zarazem praktykę tworzenia map poza profile statystyczne, gromadzenia danych w ramach eksperckiego mapowania stanu, służącego strategicznym interesom państwa⁴. Kartografia krytyczna, jak wskazują Jeremy W. Crampton i John Krygier, pozostaje w tym sensie „niezdyscyplinowana”, wymykając się ograniczeniom akademickim, a także kontroli elit. Teoretycy mówią o „podwójnym ciosie” wymierzonym w praktyki kartograficzne, wynikającym z rozwoju oraz szerokiego rozpowszechnienia interaktywnych zestawów narzędzi tworzenia map – co spowodowało po pierwsze wszechobecność praktyk mapowania, a po drugie zintensyfikowanie krytyki politycznego charakteru mapowania wspierającego dominujące struktury polityczne⁵. Podejmowana od lat 90. XX wieku kartograficzna krytyka koncentruje się w tym układzie na politycznym charakterze kartografii – łączenia wiedzy geograficznej z władzą – biorąc na warsztat mapy przestrzenne, które nie tylko prezentują, ale także konstruują swój przedmiot. Tym istotniejsza staje się artykulacja znaczenia mapy jako alternatywnej przestrzeni oporu, tworzonej poprzez praktyki kontrmapowania (*counter-mapping*), będące odwrotnym zawłaszczeniem kartograficznych technik produkcji w celu zakłócenia oficjalnych reprezentacji państwowych agencji czy tego, co Stephen Graham nazywa „urbanistyką wojskową”. Jak powiadają Crampton i Krygier: „Jeśli mapa jest konkretnym zestawem twierdzeń wiedzy-władzy, to nie tylko państwo, ale i inni mogą wysuwać roszczenia konkurujące i równie potężne”⁶.

Za Cosgrove’em powiemy o zjawisku zawłaszczania polityki reprezentacji, podtrzymywanym przez awangardowe ruchy artystyczne (dadaizmu, futuryzmu, surrealizmu, sytuacjonizmu, Fluxus), wchodzące w krytyczną dyskusję z kartografią. Praktyki artystyczne, zarzucając zawężone ujęcie estetyczne na rzecz dialogu z postępem technologicznym oraz naukowym, doprowadziły (w latach 80. XX wieku) historyków kartografii do podjęcia prób wypracowania nowych sposobów interpretacyjnych oraz krytycznego nastawienia, poszerzającego rozumienie praktyki mapowania: zacieraając epistemologiczne dychotomie między sztuką a nauką kartograficzną, przy jednoczesnym dowartościowaniu „estetycznej roli, jaką odgrywają obrazy naukowe”⁷. Denis Wood, zwracając się w kierunku artystycznej tradycji eksperymentowania z mapami, wskazuje podwójny sens praktyk: po pierwsze, jako form reprezentacji; po drugie, jako prób znalezienia miejsca w świecie, co w szczególności sposób zajął się z dyskusją nad wkładem podmiotowości i emocjonalności w kartograficzne produkcje. W tym ujęciu podważone zostaje założenie zarówno o neutralności map

³ D. Cosgrove, *Mappings*, Reaktion, London–New York 1999, s. 1.

⁴ D. Wood, *Rethinking the Power of Maps*, Guilford, New York 2010, s. 7.

⁵ J.W. Crampton, J. Krygier, *An Introduction to Critical Cartography*, „An International E-Journal for Critical Geographies” 2006, vol. 4 (1), s. 12.

⁶ *Ibidem*.

⁷ D. Cosgrove, *Maps, Mapping, Modernity: Art and Cartography in the Twentieth Century*, „Imago Mundi” 2005, vol. 57 (1), s. 51.

naukowych, jak i o obiektywności samego kartografa, który ze względu na relacje ze środowiskiem, sposobem myślenia, doświadczeniem, uprzedzeniami nieświadomie przekształca „przedstawianą rzeczywistość taką, jaką jest”⁸.

Nie wydaje się niczym zaskakującym, że to praktyki sytuacjonistycznej psychografii pozostają najszerzej dyskutowanymi i powracającymi na gruncie kartografii krytycznej, stanowiąc zarazem wciąż żywą inspirację „przecierającą szlaki” dla praktyk artystycznych – wskazujących silne związanie polityki tworzenia map z doświadczeniem mapowania. Równoległe z postęпами na gruncie psychologii poznawczej, artykułującej znaczenie indywidualnej i społecznej percepcji, sytuacjoniści wyszli z projektem psychografii skoncentrowanej na rozpoznawaniu zależności środowiska geograficznego (miasta) z emocjonalną kondycją jednostek⁹. Guy Debord o psychograficznym projekcie mówił jako o „badaniu dokładnych praw i dokładnych skutków środowiska geograficznego, świadomie zorganizowanych lub nie, działających bezpośrednio na afektywne deportowanie jednostek”¹⁰. Za Anną Nacher możemy powiedzieć o badaniu „podświadomości miasta”¹¹, wskazującym nierównomierne powielanie i dystrybuowanie afektów. Co istotne, psychografia stała się przy tym swoistym sprzeciwem wobec wytwarzania dominujących możliwości doświadczenia poszczególnych części miasta w „zhomogenizowanych przestrzeniach martwego afektu”¹².

Z kartograficznego punktu widzenia – co podkreśla Cosgrove – „dryf”, „wywrócenie”, „napęd” stanowiły wyzwanie względem totalizujących („wszechogarniających”), eksperckich map miejskich, które w okresie powojennym były podstawowym instrumentem planowania urbanistycznego wspierającego dyskurs nowoczesnej metropolii. Tak jak surrealiści (*Surrealist Map of the World*) czy Fluxus (*Hi Red Center poster*), sytuacjoniści przejęli rolę „twórców map”, nie przyjmując jedynie jej ikonografii, ale wykorzystując jej polityczny i kulturowy autorytet. Catherine D’Ignazio wskazuje tu na postawę agentów, aktantów wykorzystujących potęgę map „w sposób strategiczny, aby przekształcić świat z punktu widzenia społecznego, politycznego lub kulturowego”¹³. Toteż w ramach psychografii aktywna obserwacja obszarów miejskich szła w parze z „ustanawianiem hipotez o strukturze miasta sytuacjonistycznego”¹⁴. Czy mówiąc inaczej – „miasta możliwego”. Z tego powodu Colin McFarlane to właśnie „imperatyw potencjalności” wskazuje jako klucz sytuacjonistycznych eksperymentów – „dążących do zakwestionowania wyobcowujących

⁸ D. Wood, *Map Art*, „Cartographic Perspectives” 2006, no. 53, s. 10.

⁹ D. Cosgrove, *Maps, Mapping, Modernity...*, *op. cit.*, s. 39.

¹⁰ G. Debord, *Towards a Situationist International*, w: C. Bishop (ed.), *Participation*, The MIT Press, Whitechapel, London–Cambridge 2006, s. 97.

¹¹ A. Nacher, *Teletechnologie, linie i cyfrowe ślady: od sytuacjonizmu i land artu do sztuki mediów lokacyjnych*, „Sztuka i Dokumentacja” 2014, nr 11, s. 73.

¹² B. Anderson, *Affect*, w: M. Jayne, K. Ward (eds.), *Urban Theory: New Critical Perspectives*, Routledge, London–New York 2017, s. 23.

¹³ C. D’Ignazio, *Art and Cartography*, w: R. Kitchin, N. Thrift (eds.), *International Encyclopedia of Human Geography. 1st Edition*, Elsevier Press, Oxford 2009, s. 194.

¹⁴ G. Debord, *op. cit.*, s. 97.

norm modernistycznej urbanistyki poprzez pomysłowe próby zawłaszczania przestrzeni miejskiej dla pragnień oraz potrzeb wyobcowanych i uciskanych¹⁵. Współcześni psychografowie, badając nie tylko afektywne wpływy środowiska, ale także afektywne potencjały jego przekształcania, zdają się trwać w debordowskim „wyzwaniu” rozszerzania narzędzi psychografii, w sytuacji gdy „ingerencja” w miasto oznacza działanie „w wielu różnych skalach przestrzennych i czasowych”¹⁶.

Rosnąca rola odniesień przestrzennych, rozwój narzędzi, technologii, platform mapowania, zainteresowanie geomediami doprowadziły do sytuacji, w której – jak wskazuje Nacher – „wszyscy po trochu stajemy się kartografami”¹⁷. Jak już wcześniej zostało wspomniane, mapowanie typu *open-source* doprowadziło do „wytrącenia” kartografii z rąk ekspertów. Jednocześnie pojawienie się nowej sztuki medialnej, technologii mobilnych oraz mediów lokacyjnych wywołało eksplozję mapowania w praktykach artystycznych¹⁸. William Cartwright podkreśla, że współczesna kartografia stoi w obliczu nie tylko wszechobecności map, ale też rozwoju różnorodnych form kartografii, podobnych do filmu, reportażu fotograficznego, spaceru dźwiękowego, instalacji czy audiowizualnego dokumentu. Elementy artystyczne pozostają w tym układzie równorzędnym partnerem „naukowych odpowiedników” – „standardowych map”, dostarczających „„prawidłowych» i rygorystycznych produktów”¹⁹. Sztuka w proponowanym przez Cartwrighta ujęciu stanowi „publiczną twarz” kartografii, gdy artystyczne interpretacje poprzez dostarczanie alternatywnych platform zapewniają odkrywanie nieznanego wcześniej, odmiennych punktów widzenia²⁰.

Maptivism w odpowiedzi na kryzysy

Eksperymenty kartograficzne, tworzenie alternatywnych map jako aktu politycznego w sposób szczególny zasiły działania aktywistów drugiej połowy XX wieku. Rozgłos zyskała wówczas między innymi projekcja *Gall-Peters* Jamesa Galla i Arno Petersa wytykająca kartograficzny imperializm i rasizm mapie Gerardusa Mercatora (tzw. projekcji Mercatora). Podjęta w ramach *Gall-Peters* kampania upominała się o przyjęcie i rozpowszechnienie alternatywnej projekcji graficznej, przywracającej proporcje biedniejszym, słabiej rozwiniętym regionom, które wizualnie minimalizowane przez Mercatora (zgodnie z bliższym położeniem do równika) traciły na znaczeniu. Geopolityczna krytyka wymierzona przeciwko podtrzymywaniu

¹⁵ C. McFarlane, *op. cit.*, s. 210.

¹⁶ C. D’Ignazio, *Art-Machines, Body-Ovens and Map-Recipes: Entries for a Psychogeographic Dictionary*, „Cartographic Perspectives” 2006, no. 53, s. 35.

¹⁷ A. Nacher, *Media lokacyjne. Ukryte życie obrazów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2016, s. 150.

¹⁸ C. D’Ignazio, *Art-Machines, Body-Ovens and Map-Recipes...*, *op. cit.*, s. 24.

¹⁹ W. Cartwright, *Art and Cartographic Communication*, w: W. Cartwright, G. Gartner, A. Lehn (eds.), *Cartography and Art*, Springer, Berlin 2009, s. 9–10.

²⁰ *Ibidem*, s. 10.

etnocentrycznych ideałów zaowocowała rozwojem etnokartograficznych projektów podejmowanych we współpracy środowisk akademickich z pozarządowymi organizacjami. Opublikowano dzięki temu wiele „alternatywnych” atlasów oraz map społeczności (*Nunavut Atlas, Aboriginal Mapping Network, The Maya Atlas, Nova Cartografia Social da Amazônia*) wykorzystujących praktyki zachodniego mapowania, a także reprezentacje map dla artykułowania interesów oraz celów grup polityczno-geograficznie marginalizowanych.

O ile zagadnienie alternatywnej kartografii nie jest nowością w dziedzinie politycznego aktywizmu, o tyle rozwój technik mapowania – zyskiwanie nowych przestrzeni w postaci platform internetowych udostępniających usługi typu *open-source* (*OpenStreet Map, justMap, Mapas Coletivos*) – powoduje, że zjawisko bliskie kategorii cyfrowego aktywizmu, tj. aktywistycznych ruchów mapowania czy *maptivismu*, zyskało ogromną siłę oddziaływania w dyskursie naukowym, politycznym oraz artystycznym. Siła mapowania w promowaniu zmian społecznych łączona z rozszerzającymi się możliwościami wykorzystywania danych geograficznych pochodzących z *crowdsourcingu* została chętnie zaadaptowana przez aktywistyczne kolektywy jako środek wspólnej pracy nad gromadzeniem i udostępnianiem informacji, „zilustrowania działań zbiorowej społeczności w celu wprowadzania zmian”²¹ – zawłaszczania fizycznych, jak również kulturowych i politycznych terytoriów. Mapy aktywistyczne rozpatrywane zostają jako narzędzia wspierające zarówno ruchy społeczne, działalność protestacyjną, jak i pracę na rzecz społecznej sprawiedliwości – coraz silniej związanej z zagadnieniem „sprawiedliwości danych”.

Bliskie pojęciu *maptivism* mapowanie kryzysowe można, podobnie jak robi to Nacher, rozpatrywać w kontekście „obrazów cyfrowych” generowanych za sprawą zsięciowionych mediów – propozycji „interaktywnej i partycypacyjnej natury mapowania 2.0”. Pojawia się przy tym konieczność przejścia „od postrzegania mapy jako obiektu do postrzegania jej jako procesu”²², napędzanego przez technologie komunikacyjne w łączeniu sieci (wiedza, informacja, lokalizacje, grupy, jednostki etc.), nie rozumianych jedynie w roli „narzędzi”, ale też jako równoprawnych partnerów kształtujących „wspólnotę wytwarzania wiedzy”. Podkreślony zostaje tym samym silny związek problematyki mapowania partycypacyjnego z dyskursem socjomaterialnym (agencyjnością materialną, teorią aktora-sieci). Podobnie artykułowanie relacji między technologią informacyjną, komunikacyjną a praktykami organizacyjnymi znalazło swoje szczególne miejsce w socjologii i antropologii ruchów społecznych: sieciowania organizacji, roli aktorów poza-ludzkich (w ramach cyberaktywizmu, haktywizmu, infoaktywizmu), „publicznej otwartości” przedmiotów technicznych

²¹ D. Fliervoet, *Grassroots Maptivism: Mapping Feminist Movements around the World*, „Master of Media” 2018, <https://mastersofmedia.hum.uva.nl/blog/2018/10/23/52155/> (dostęp: 9.06.2020).

²² A. Nacher, *Media lokacyjne...*, *op. cit.*, s. 179.

we współdziałaniu i współkonstruowaniu narracji, a także „aktywowaniu” alternatywnych praktyk technologicznych²³.

Rozumiane pod kątem mapowania partycypacyjnego, *maptivism* i mapowanie kryzysowe angażują się w konstruowanie otwartego „laboratorium wiedzy” – materialnej metafory pracy nad osiągnięciem zmiany społecznej²⁴. Nacher bierze na warsztat platformę *Crowdmap* wydaną przez zespół Ushahidi (tzn. „świadekstwo”), wskazując, że proponowana w ramach instalacji aktywność „urośli niemal do rangi subdziedziny mapowania kryzysowego” – *crowdmappingu* – pozostając „jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się form kultury partycypacji”²⁵. Powstała w 2007 roku, na fali oporu po wyborach w Kenii, platforma Ushahidi wykorzystuje system informacji geograficznej dla oddolnej aktywności „mapowania w czasie realnym” – wyświetlania raportów naocznych świadków katastrof, ofiar przemocy za pomocą wielu technologii: z wykorzystaniem Facebooka, wiadomości SMS czy internetowych formularzy. Najnowsza platforma Ushahidi v3 udostępnia zarówno wersję *open source*, jak i wersję chmurową, kontynuując swoje wyjściowe cele: dostarczania sektorom społecznym usług, oprogramowania, narzędzi usprawniających oddolny przepływ informacji²⁶. Patrick Meier, jeden ze współprojektantów Ushahidi, wskazuje, że:

W miarę przechodzenia od martwych do żywych map reprezentujemy rzeczywistość w bardziej wierny sposób. Wszystko wokół nas cały czas się zmienia. Zmieniamy się w kierunku mapowania partycypacyjnego, aby ludzie mogli wspólnie pracować nad tworzeniem tych map na żywo²⁷.

Wierniejszy sposób reprezentowania rzeczywistości nie zostaje w tym kontekście złączony z obiektywnością, lecz oddolną aktywnością reagującą na zmienność danych. Jak powiada Meier, „informacje łatwo się psują”²⁸, o czym najlepiej wiedzą osoby znajdujące się w obszarze kryzysowym, bezpośrednio reagujące na zmiany.

Troska o sposoby gromadzenia, analizowania, wizualizacji, rozpowszechniania zmapowanych danych stanowi obecnie jedną z najbardziej palących kwestii towarzyszących walkom o społeczną sprawiedliwość. To zarazem troska, która w sposób szczególny łączy polityczny aktywizm z kartograficznymi eksperymentami artystycznymi, angażującymi się w eksplorację złożoności przestrzennej, odznaczającymi się,

²³ T.S. Criado, I. Rodríguez-Giralt, *Can ANT Be Form of Activism?*, w: A. Blok, I. Fariás, C. Roberts (eds.), *The Routledge Companion to Actor-Network Theory*, Routledge, London–New York 2020, s. 362–363.

²⁴ A. Nacher, *Media lokacyjne...*, *op. cit.*, s. 154–155.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Zob. <https://www.ushahidi.com/about> (dostęp: 1.06.2020).

²⁷ P. Meier w wywiadzie przeprowadzonym przez N. Scola, *Digital Mappers Plot the Future of Maptivism*, 2011, <http://techpresident.com/blog-entry/digital-mappers-plot-future-maptivism-0> (dostęp: 9.06.2020).

²⁸ *Ibidem*.

jak powiada D'Ignazio, „etyką eksperymentowania”²⁹ – odkrywającą, co skrywa homogenizowana przestrzeń. Projekty mapujące, wskazując możliwość pójścia „inną drogą”, pozostają przy tym bliskie wysuwanej przez Asha Amina koncepcji „etyki troski”, koniecznej dla kształtowania „dobrego miasta” – budowanego na wielości i różnicy w przywracaniu żywej demokracji opartej na prawie do uznania:

Gdy tak zdefiniowane dobre miasto zacznie funkcjonować, polityka reprezentacji – teraz tak ściśle dostosowana do władzy korporacyjnej – może zostać zmuszona do ugruntowania innego rodzaju polityki opartej na partycypacji w terenie i przez tych, którzy są pomijani jako podmioty polityczne³⁰.

W tym sensie mapowanie, koncentrujące formy artystyczne i aktywistyczne, rozumiane jest jako metoda budowania kontrhegemonicznych przestrzeni, a zarazem jako próba odzyskiwania „mechanizmów dystrybuowania nadziei”³¹.

Tworzenie własnych map pozostaje nierozdzielnie związane z kształtowaniem krytycznej wiedzy przestrzennej dla odnalezienia „własnego miejsca” w skomplikowanych układach sił: tworzeniu sieci, poszerzaniu możliwości politycznego działania i przeciwdziałania. Stąd rosnąca popularność rozmaitych programów nauczania, warsztatów, rozpowszechniania broszur, podręczników wyposażonych we wskazówki dotyczące technik i narzędzi mapowania, które mają wspomagać formułowanie nowych instrumentów politycznych oraz wyobrażeń przyszłości (*justMap*, *Livingmaps: Citizen's Atlas of London*, *Iconoclastas*, *Bureau d'Études: Atlas of Agendas – Mapping the Power*, *Mapping the Commons*). Mówimy tu o zarówno krytycznym, jak i transformującym potencjale mapowania zorientowanego na twórcze eksperymentowanie oraz aktywizację. Powołując się na koncepcję Nacher, można powiedzieć, że proces alternatywnego mapowania przestrzeni (zazębiającego się z formami *performance art*, sztuką *site-specific*, interwencji artystycznych czy *storytellingu*), staje się częścią procesu kształtowania „nowej wyobraźni kartograficznej”³², łączącej rozległe sieci (informacji, miejsc, tras, grup, instytucji) w ramach nowomediálních warunków. To „narzędzie społecznego kształtowania rzeczywistości”³³ atakujące wyobrażenia hegemonizujące dla kształtowania nowych obszarów politycznych możliwości.

Mapowanie miejskich relacji i pytanie o przestrzenną potencjalność

Silny związek mapowania i kontrmapowania z dyskursem socjo- i kulturowomaterialnym (performatywnością artefaktów, technologii informacyjnej, sprawczością

²⁹ C. D'Ignazio, *Art-Machines, Body-Ovens and Map-Recipes...*, *op. cit.*, s. 39.

³⁰ A. Amin, *The Good City*, „Urban Studies” 2006, vol. 43 (5/6), s. 1022.

³¹ *Ibidem*, s. 1021.

³² A. Nacher, *Media lokacyjne...*, *op. cit.*, s. 150.

³³ *Ibidem*.

aktorów-sieci) – także w ramach artystycznych projektów – prowadzi do uzupełnienia związków krytycznej kartografii, artystycznych i aktywistycznych eksperymentów o zainteresowania nowymi ontologiami: relacyjną, niehierarchiczną perspektywą połączonych bytów. W prezentowanym podejściu koncepcja asamblażu Gilles’a Deleuze’a i Félix’a Guattariego, zaadaptowana i rozwijana przez badaczy w ramach teorii społecznych i studiów miejskich, pozwala odnieść się do sytuacji, w której „odeszliśmy od świata form i przedmiotów i wkroczyliśmy w świat relacji i wydarzeń”³⁴, a projekty mapowania usiłują odpowiedzieć na potrzeby poszukiwania nowych relacji i nowych zastosowań.

Myślenie asamblażowe rejestruje procesy komponowania, sposoby, w jakie rzeczy są gromadzone, dopasowywane, przekształcane lub rozpraszane. Jak powiada Ignacio Fariás, badanie zespołów miejskich polega na odsłonięciu faktycznych praktyk, procesów, porządków socjomaterialnych, „odtworzeniu asymetrii w rozkładzie zespołów”³⁵ – w tym nierówności, wykluczenia czy niesprawiedliwości. Badanie szerokiej gamy kryzysów miejskich (gentryfikacji, segregacji przestrzennej, spekulacji na runku nieruchomości, społecznego wykluczenia etc., etc.) wymaga zadawania pytań o to, w jaki sposób poprzez te procesy „miasto i życie miejskie są dosłownie odtwarzane i przekształcane, w jaki sposób komponowane są materiały, technologie i różne formy życia miejskiego w praktyce”³⁶. Relacyjna ontologia połączonych bytów to koncepcja, która zaadaptowana została – choć w sposób niejednorodny – w obręb studiów miejskich przede wszystkim na potrzeby zrozumienia procesów budowania miast i życia miejskiego, przy założeniu, że te zespoły są w trakcie tworzenia. Miasto nie istnieje jako całość, lecz jako wielość procesów, splatających je na różne możliwości. To, jak przekonuje McFarlane, otwiera wyobrażeniowy wymiar krytycznej teorii urbanistycznej – łącząc „aktualność” z „potencjałem”. Poprzez „potencjalność” McFarlane odnosi się zarówno do „intensywności”, jak i „nadmierności chwili”³⁷ – zdolności zakłócenia wzorców poprzez generowanie nowych spotkań ludzi, miejsc, przedmiotów, wydarzeń, wymyślenia nowych połączeń.

Kim Dovey i Mirjana Ristic w ramach rozważań nad onto-epistemologicznym wymiarem mapowania urbanistycznego traktują mapę – za Deleuze’em i Guattarim – jako praktykę eksperymentalną współdziałającą z terytorium. Mapa, w odróżnieniu do kalki, nie jest odtwórcza, lecz odwracalna i otwarta na modyfikacje. Swoją transformacyjny potencjał posiada natomiast tak długo, jak długo nie traci kontaktu ze światem empirycznym³⁸. Oznacza to, że dopiero zmapowanie terytorium otwiera nowe „przestrzenie możliwości”. W tym sensie mapa jest zarówno „maszynowa”,

³⁴ C. D’Ignazio, *Art-Machines, Body-Ovens and Map-Recipes...*, *op. cit.*, s. 25.

³⁵ I. Fariás, *The Politics of Urban Assemblages*, „City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action” 2011, vol. 15 (3–4), s. 368.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ C. McFarlane, *op. cit.*, s. 209.

³⁸ Por. G. Deleuze, F. Guattari, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, trans. B. Massumi, University of Minnesota Press, Minneapolis–London 1987.

łącząc elementy systemu, jak i „abstrakcyjna”, oferując pole potencjalnej przestrzeni. Proces miejskiego mapowania odnosi się w tym kontekście do miasta „zaktualizowanego”, gdy artykułowanie „istniejącego” służy wydobywaniu innych wersji – miasta potencjalnego. Za Dovey i Ristic powiemy, że „[m]apa jako sztuka rzuca wyzwanie obiektywnym koncepcjom terytorium, aby otworzyć okno na nowe sposoby widzenia i wyobrażania”³⁹. W końcu przecinające się z procesami projektowania i planowania „pragnienie przekształcenia miasta jest kluczowym czynnikiem wpływającym na praktyki mapowania”⁴⁰. Niemniej w wypadku projektów artystycznych, kładących silny akcent na kontestacyjny, eksperymentalny i partycypacyjny proces mapowania – uwzględniający miejski wielość oraz różnicę – zamiast na polityce planu, koncentrują się one raczej na polityce zaangażowania⁴¹. Tu też trzeba zaznaczyć, że to „nowe”, „wyobrażone” i „możliwe” nie jest jednoznaczne z myśleniem o dążeniu do ostatecznego „doskonałego stanu podzielanego przez wszystkich”⁴². Myślenie asamblażem w tym sensie nie stoi w sprzeczności z myśleniem o konfliktowości, nie wyklucza agonistycznego wymiaru miejskiej przestrzeni. Podobnie mapa, uwikłana w praktyki władzy i konstruowanie wiedzy, odzwierciedlając interesy osób mapujących, stanowi jedno z kluczowych miejsc kontestacji. Za Aminem powiemy, że to zwrócenie się w kierunku „praktycznego miejskiego utopizmu”, który zamiast uwodzić doskonałością, neoliberalną wielokulturowością, zostaje oparty na wspólnym, aktywnym zaangażowaniu politycznym, którego skuteczność leży w wykazywalnej „polityce odmienności”⁴³.

Mapowanie urbanistyczne, jako proces tworzenia wzajemnych powiązań między sposobem „postrzegania, pojmowania i życia miasta”, Dovey i Ristic silnie wiążą także z możliwościami zastosowania systemu informacji geograficznej i technologii cyfrowych do opracowywania nowych sposobów widzenia, analizowania i rozumienia miasta.

Składanie warstw danych na mapie tworzy nowe sposoby widzenia miasta (...). [To] odślonięcie abstrakcyjnego zestawu sił, które produkują i podtrzymują miasto na lepsze lub gorsze. Siły te mogą być polityczne, materialne, estetyczne, społeczne, ekonomiczne lub środowiskowe⁴⁴.

Mowa tu więc o krytycznej praktyce odkrywania „niewidocznego” oraz testowania gruntu dla wypróbowywania nowych możliwości polityczno-przestrzennych. Dalsza analiza antygentryfikacyjnych działań pozwoli również spojrzeć na mapowanie

³⁹ K. Dovey, M. Ristic, *op. cit.*, s. 13.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 1.

⁴¹ Por. Ch. Mouffe, *Paradoks demokracji*, przeł. W. Jach i in., Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław 2005.

⁴² I. Farias, *op. cit.*, s. 371.

⁴³ A. Amin, *op. cit.*, s. 1013.

⁴⁴ K. Dovey, M. Ristic, *op. cit.*, s. 12.

kryzysów jako na biorące aktywny udział w konstruowaniu „miejskich publik demokratycznych (...) wokół konkretnych sytuacji, kontrowersji i problemów”⁴⁵.

Mapowanie (przeciw) gentryfikacji

W 2016 roku galeria Yerba Buena Center for the Arts w San Francisco stała się terenem szerokiej gamy społeczno-politycznych problemów całej zatoki: rasizmu, brutalności policji, kryzysu mieszkaniowego, gentryfikacji, kompleksów przemysłowych, ubóstwa. Terenów równie przytłaczających, co inspirujących „pozornie nieskończoną kreatywnością (...) indywidualnego i zbiorowego oporu”⁴⁶. Wystawa *Take This Hammer* zgromadziła niezwykle bogatą i radykalną kolekcję przecinającą multimedia, sztukę i aktywizm: klipów filmowych, wideoinstalacji, serii znaków i plakatów protestacyjnych, które na przestrzeni lat przetoczyły się ulicami San Francisco. Tę kompozycję form, strategii, materiałów i przestrzeni działań w walce o społeczno-polityczną sprawiedliwość z rejonu zatoki zasilila instalacja *Anti-Eviction Mapping Project*, mapująca miejskie eksmisje przeprowadzone od 1997 roku – daty wprowadzenia tzw. Ustawy Ellisa rozszerzającej prawa właścicieli nieruchomości do eksmisji najemców. Wprowadzenie ustawy w życie połączone z pierwszym boomem technologicznym na przełomie lat 90. i początku XXI wieku doprowadziło do ogromnego wzrostu skali przesiedleń wiązanych z tzw. eksmisjami „bez winy”. Rodzące się wówczas struktury „ruchu przeciwko przemieszczeniom” stanowią obecnie swoistą mozaikę organizacji pozarządowych, kolektywów artystycznych i kartograficznych, „powoli budujących swą siłę polityczną i widoczność”⁴⁷.

Początek drugiej dekady XXI wieku to już dla zatoki San Francisco okres, który wraz z uderzeniem fali eksmisji związanej z tech boomem 2.0 (czy też dot-com boomem 2.0 lub app boomem) rozpoczynał zalew „neoliberalnych map fantasy (...) znajdujących się w głębokiej historii kartografii kapitalistycznej uprzywilejowanej pod względem rasowym, klasowym i płciowym”⁴⁸. W odpowiedzi na wizjonerskie mapy reprezentujące planistyczne wyobrażenia technologicznego stylu życia, w 2013 roku – w szczytowym czasie kryzysu eksmisyjnego – powstał właśnie *Anti-Eviction Mapping Project* (AEMP).

Podczas gdy mapy nieruchomości współpracują z neoliberalnymi decydentami miejskimi i deweloperami, nasze mapy powstają dzięki współpracy z aktywistami i lokatorami walczącymi

⁴⁵ I. Fariás, *op. cit.*, s. 367.

⁴⁶ D. Burlison, *'Take This Hammer' Reveals Power of Art and Activism at YBCA*, <https://www.kqed.org/arts/11422332/take-this-hammer-reveals-power-of-art-and-activism-at-ybca> (dostęp: 9.06.2020).

⁴⁷ F. Opillard, *Resisting the Politics of Displacement in the San Francisco Bay Area: Anti-gentrification Activism in the Tech Boom 2.0*, „European Journal of American Studies” 2015, vol. 10 (3), s. 4.

⁴⁸ M.M. Maharawal, E. McElroy, *The Anti-Eviction Mapping Project: Counter Mapping and Oral History toward Bay Area Housing Justice*, „Annals of the American Association of Geographers” 2017, vol. 108 (2), s. 2.

o eksmisje. Podczas gdy ich mapy starają się stworzyć miejską przyszłość spekulacyjnej akumulacji kapitału, nasze mają na celu wzmocnienie podejść międzysektorowych, teoretycznie oceniając ryzyko, przemieszczenie i opór⁴⁹.

Zespół, wykorzystując platformę Ushahidi, zaczął dokumentować procesy wyłączenia mieszkańców w rejonie zatoki, śledząc dokonywany na przestrzeni lat ruch eksmisji i relokacji, by ujawnić najczęściej niedostrzegalne procesy przesiedleń i gentryfikacji oraz odsłonić ekonomiczne, technologiczne, gospodarcze i polityczne zestawy sił. Jak powiedzielibyśmy za Dovey i Ristic, AEMP „wybiera i zestawia wybrane warstwy ze złożonego pola możliwych danych, aby stać się informacją (...) nie reprezentuje wybranych aspektów miasta, lecz mapuje je w sposób konceptualny”⁵⁰. Całość projektu ma charakter zarówno interdyscyplinarny – łącząc badaczy, artystów czy aktywistów, jak i translokalny – mapując procesy przemieszczania nie tylko w San Francisco, ale również w Nowym Jorku, Los Angeles, Kalifornii, Oakland. W ten sposób zagadnienie gentryfikacji jako „globalnej strategii miejskiej” (Neil Smith) połączone zostaje z analizą konkretnych polityk przestrzennych dzięki wykorzystaniu metodologii mieszanej (gromadząc zarówno oficjalne, jak i nieoficjalne źródła: dokumenty miejskie, dane inwestorów, raporty lokalnych organizacji, historie ustne przesiedlanych mieszkańców etc.).

Jedną z pierwszych i stale aktualizowanych map zespołu jest *Tech Bus Stop and Eviction*, która lokalizuje postoje prywatnych autobusów globalnych korporacji (Google, Apple, Electronic Arts, Facebook, eBay, Yahoo!)⁵¹. Wskazuje ona procentowe zależności między rozszerzaniem się trasy wahadłowej łączącej San Francisco z Doliną Krzemową a zwiększającym się od 2011 roku odsetkiem eksmisji powodowanych wzrostami czynszu w obszarach otaczających przystanki. Prywatny system autobusowy firm Doliny Krzemowej to bowiem nie jedynie mobilny znak technologicznego stylu życia San Francisco, ale też potężny symbol pogłębiających się nierówności i gentryfikacji. Mapa wskazując te zależności, akcentuje zarazem silny związek ruchu przeciw gentryfikacji z ruchem „antytechnologicznym”: dzieląc wspólne interesy, zwracając uwagę na podobne procesy, poszukując politycznych instrumentów przeciwdziałania. Wiele z tych powiązań można zobrazować działalnością kolektywu Heart of the City Collective, budującego w San Francisco niezwykle silny antytechnologiczny dyskurs. Dla artystów aktywistów mapa eksmisji po 1997 roku stała się nieodłącznym, wciąż aktualizowanym rekwizytem organizowanych protestów, okupacji, blokad – dowodem kryzysu oraz symbolem jednoczącego się we wspólnej walce ruchu. Przykładowo w 2013 roku, przy okazji Gay Pride, piętrowy, biały autokar typu Google bus przetoczył się przez sam środek zatłoczonej parady z hasłem „Gentrification & Eviction Technologies OUT” napisanym czcionką

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ K. Dovey, M. Ristic, *op. cit.*, s. 5.

⁵¹ *Anti-Eviction Mapping Project, Tech Bus Stop and Eviction*, 2011–2013, <http://www.antieviictionmappingproject.net/techbusevictions.html> (dostęp: 9.06.2020).

w stylu Google'a. Tuż za autobusem kroczyli uczestnicy z mapą eksmisji (*map of Ellis Act eviction*) wygenerowaną w systemie Google Maps. Ubrani w „pinezki lokalizacji”, byli ucieleśnieniem prezentowanych na mapie danych – żywym dowodem spekulacji na rynku nieruchomości, a jednocześnie odmową bycia milczącą „statystyczną kropką” na mapie⁵².

Konieczność wydobycia tej odmowy, wskazującej potrzebę łączenia procesów gentryfikacyjnych ze zjawiskami społeczno-kulturowymi – „złożonych światów życia nieredukowalnych do kropek na mapie”⁵³ – stała się dla grupy AEMP podstawą rozszerzenia działań mapujących o *Narracje Przemieszczeń i Oporu* (*Narratives of Displacement and Resistance*). Projekt narracyjny zakłada uwidocznienie procesów, które nie są „bezosobowe”, „bezpodmiotowe”, lecz aktywnie wpływają na codzienne krajobrazy miejskiego życia – łącząc topografie neoliberalne, kapitalistyczne i kolonialne (wywłaszczanie, rasizm, brutalność policji, gentryfikacja). Internetowa platforma *Narracji Przemieszczeń. Historia Mówiona* jest wynikiem współpracy lokalnych organizacji, kolektywów artystycznych, aktywistów, ruchów lokatorskich, która wiąże rozpowszechnianie danych z potrzebą tworzenia kolektywnego oporu. Projekt dokumentujący zmiany w San Francisco przybrał formę „żywego archiwum ludzi i miejsc”, prezentującego geoprzestrzenne historie osób wysiedlonych – opowieści o zmieniających się dzielnicach, utraconych mieszkaniach, a także walce i taktykach – niewpasowujących się w scenariusze tworzenia map normatywnych. Manissa Maharawal i Erin McElroy (współtwórcy projektu) używają określenia „mapy afektywne”, wydobywające nierówności w rozwoju miasta, związujące osobiste, codzienne doświadczenia (niepewność, lęk, a także konieczność walki i siły do działania) z przemocą gentryfikacji. Wspólna mapa przybiera formę dyskursu, przeformułowania rozmów na temat zatoki, kształtowania doświadczeń miejsc i praktyk przestrzennych – wskazywania obok strat i zniszczeń także zasobów społecznych, o które należy walczyć. W procesie afektywnego mapowania „[c]iała, namiętności i działania są zbierane razem (...), aby wyrzeźbić zarówno terytorium, jak i wskazówkę na temat potencjalnych światów transformujących”⁵⁴. Istotą pozostaje przy tym dekonstrukcja anonimowości mechanizmów korporacyjnych oraz aparatu państwowego: uwidocznienie zależności interesów, strategii, sieci „wzajemnych uprzejmości”, w ramach których gentryfikacja zostaje wizualnie rozpracowywana jako proces „nieprzypadkowy”.

Przywołać można między innymi projekt narracyjny oparty na współpracy z muralistami Clarion Alley. Na „ścianach misji” umieszczona została mapa eksmisji miejskich uzupełniona o dziewięć portretów, z których każdy połączono z pięciominutowym klipem historii mówionej, udostępnianym przechodniom za pomocą funkcji „zadzwoń do ściany”. Poprzez wybranie namalowanego na ścianie numeru

⁵² *Gentrification & Eviction Technologies OUT: G.E.T. OUT. Heart of the City Collective*, <https://www.heart-of-the-city.org/get-out--sf-pride.html> (dostęp: 9.06.2020).

⁵³ M.M. Maharawal, E. McElroy, *op. cit.*, s. 4.

⁵⁴ J.D. Dewsbury, *The Deleuze-Guattarian Assemblage: Plastic Habits*, „Area” 2011, vol. 43 (2), s. 150.

odwiedzający mogą usłyszeć od samych najemców opowieści o stracie oraz oporze w trakcie przemieszczania się po kolejno gentryfikowanych obszarach miasta. Tworzenie muralu w dystrykcie misyjnym San Francisco artykułującego – w estetycznych przekazach politycznych – symboliczno-materialną walkę między lokalną stolicą kultury (społeczności latynoamerykańskiej) i globalnym kapitałem finansowym („wybielającym” miasto) przybrało formę wyjątkowego wydarzenia gromadzącego mieszkańców, samych bohaterów muralu, ich rodziny, przyjaciół, a także lokalnych aktywistów i artystów. Było to intensywne wydarzenie ucieleśnione go sojuszu. Sam mural stał się natomiast miejscem stworzonym z kontrnarracji ujawniających po pierwsze związki rasizmu, gentryfikacji i brutalności policji, po drugie zaś przeciwstawiających się abstrakcyjnym wizualizacjom „dyskretnych” danych anonimizujących siły złożonych doświadczeń wywłaszczania.

Innym przykładem jest *Oakland Community Power Map* – projekt stworzony w odpowiedzi na proces „przeskakiwania przez wodę”⁵⁵ technologicznego stylu życia San Francisco. Stopniowo postępująca w Oakland liberalizacja zagospodarowania przestrzennego, rekrutacja nowych inwestorów, zanikanie miejsc kulturalno-artystycznych zostaje tu zestawiona z wieloletnimi walkami afro- i latynoamerykańskich działaczy sztuki. Jedną z podjętych akcji było umieszczenie na dwóch ścianach galerii Betti Ono mapy prezentującej geografę Oakland. Została ona udostępniona mieszkańcom, którzy uzupełniali poszczególne obszary poprzez dokładanie do mapy własnych znaczników: miejsc wartych ratowania, zasobów, wspomnień związanych z przestrzeniami stopniowo znikającymi z kulturowego krajobrazu Oakland. Zmapowana różnorodność i wieloetniczność miasta, wskazująca na aktywność mieszkańców, ich potrzeby oraz postulaty, została zdigitalizowana i dołączona do strony AEMP.

Znaczna część materiału budującego interaktywną platformę przekształcona została w format analogowy w postaci podręcznika *We Are Here Handbook AEMP*. To podręcznik-dzieło skomponowane za pomocą „wielu rąk”: z rysunków, esejów, wierszy, fotografii i wywiadów. Przeszło sto stron nasycone zostało scenami licznych przywołań, znaczeń, sił dających głębszy wgląd w codzienność miejskiego życia (splatającego traumę, niepewność, lęk z energią aktywizującą do działania) To, na czym skupia się AEMP, to bowiem proces nawiązywania nowych relacji, wsparcia rozległej sieci codziennych stowarzyszeń, kolektywów, mapujących mieszkańców, tworzący nie tylko „geoprzestrzenne archiwum strat, ale także budujący solidarność i kolektywność polityczną wśród uczestników projektów”⁵⁶. W tym sensie proces mapowania – składający się z opowieści, interwencji, grafik, wideodokumentacji – stał się sposobem budowania i koncentrowania ruchu przeciwdziałania gentryfikacji, łaczenia rozproszonych, „niewielkich zwycięstw” – opartych na polityce pluralizmu

⁵⁵ E. McElroy, A. Werth, *Deracinated Disposessions: On the Foreclosures of ‘Gentrification’ in Oakland, CA*, „Antipode” 2019, vol. 51 (3), s. 892.

⁵⁶ M.M. Maharawal, E. McElroy, *op. cit.*, s. 2.

i sprzeciwu – w celu budowania silnego dyskursu polityczno-kulturowego, w ramach którego mieszkańcy sytuowani zostają nie tylko jako „ofiary”, ale przede wszystkim jako „aktorzy i aktywiści w procesie miejskiej transformacji”⁵⁷.

Podsumowanie

Mapowanie, stanowiąc jedną z popularniejszych praktyk przestrzennych na gruncie współczesnych przejawów miejskiego artywizmu – w ramach pogłębionego spojrzenia na procesy urbanistyczne – związane zostało ze specyficznym myśleniem o politycznym angażowaniu się w miasto relacyjne. Odpowiedzi na generowane procesy miejskie poprzedzone zostają w tym układzie pytaniami o konkretnych aktorów społecznych, a także stosunki sił między nimi. Tak jak w przypadku AEMP, badanie złożoności kryzysów rodzi wiele wątpliwości: W jaki sposób konstruować porównawcze koncepcje przemieszczeń? Jak wizualizować skrywane związki kolonializmu, klasowości, technokapitalizmu i geograficznych regulacji kulturowych wpływających na aktualizację miejskiego krajobrazu? W jaki sposób konstruować skuteczne antyprzesiedleńcze praktyki? To pytania kluczowe dla poszukiwania możliwości przeciwdziałania – politycznego wyobrażania i wdrażania alternatyw opozycyjnych względem „fikcyjnych skryptów przyszłości”⁵⁸. Mapowanie, będące zarówno „schematyczne”, jak i „abstrakcyjne”, rozpoznane zostaje jako próba angażowania się w „miasto możliwe” – stanowiąc polityczną reakcję wobec zagrożenia. Zamiast akceptacji stanu zastanego (zaktualizowanego) należałoby powiedzieć o odpowiedzi na kryzys jako „punkt zwrotny” (potencjalność), gdzie dokładność oceny sytuacji, w jakiej znajdują się aktorzy, stanowi element warunkujący rozwój dalszych wypadków. Mowa tu o artykułowaniu procesu (samo)sytuowania się w roli politycznego (mapującego) podmiotu wykorzystującego prawo do wyobrażania i kształtowania miasta.

Niemniej dochodzimy tu do cienkiej granicy między „testowaniem gruntu” dla wydobywania alternatywnych wyobrażeń miejskich i możliwości ich wdrażania a budowaniem „iluzji” demokracji. Jak podkreśla Anna Nacher, eksperymenty związane z rozszerzaniem i przekształcaniem narzędzi mapowania dla poszukiwania alternatywnych wyobrażeń stanowią jednocześnie wsparcie „kapitalistycznej racjonalności”. Wystarczy wspomnieć o wpływie technologicznego rozwoju, odniesień do metod otwartego zarządzania, afektywności, promowania wolnego dostępu, współuczestnictwa w procesach projektowania miast, które pozostają żywe na gruncie praktyk zarówno administracyjno-marketingowych, jak i artystyczno-aktywistycznych. Ale to właśnie ze względu na te zależności artystyczne praktyki mapowania stanowią inspirujący i płodny poznawczo obszar dla krytyczno-praktycznych rozważań nad formą „polityki zaangażowania” poprzez „badanie potencjalności”: tego, co możemy

⁵⁷ *Ibidem*, s. 1.

⁵⁸ E. McElroy, A. Werth, *op. cit.*, s. 884.

pomyśleć lub zrobić w określonym miejscu i czasie, oraz tego, jak to może wpłynąć na tworzenie społecznie, technologicznie, etnicznie sprawiedliwszego miasta.

Bibliografia

- Amin A., *The Good City*, „Urban Studies” 2006, vol. 43 (5/6), s. 1009–1023.
- Anderson B., *Affect*, w: M. Jayne, K. Ward (eds.), *Urban Theory: New Critical Perspectives*, Routledge, London–New York 2017, s. 19–29.
- Cartwright W., *Art and Cartographic Communication*, w: W. Cartwright, G. Gartner, A. Lehn (eds.), *Cartography and Art*, Springer, Berlin 2009, s. 9–22.
- Cosgrove D., *Mappings*, Reaktion, London–New York 1999.
- Cosgrove D., *Maps, Mapping, Modernity: Art and Cartography in the Twentieth Century*, „Imago Mundi” 2005, vol. 57 (1), s. 35–54.
- Crampton J.W., Krygier J., *An Introduction to Critical Cartography*, „An International E-Journal for Critical Geographies” 2006, vol. 4 (1), s. 11–13.
- Criado T.S., Rodríguez-Giralt I., *Can ANT Be Form of Activism?*, w: A. Blok, I. Fariás, C. Roberts (eds.), *The Routledge Companion to Actor-Network Theory*, Routledge, London–New York 2020, s. 360–368.
- D’Ignazio C., *Art and Cartography*, w: R. Kitchin, N. Thrift (eds.), *International Encyclopedia of Human Geography. 1st Edition*, Elsevier Press, Oxford 2009, s. 190–206.
- D’Ignazio C., *Art-Machines, Body-Ovens and Map-Recipes: Entries for a Psychogeographic Dictionary*, „Cartographic Perspectives” 2006, no. 53, s. 24–40.
- Debord G., *Towards a Situationist International*, w: C. Bishop (ed.), *Participation*, The MIT Press, Whitechapel, London–Cambridge 2006, s. 96–101.
- Dewsbury J.D., *The Deleuze-Guattarian Assemblage: Plastic Habits*, „Area” 2011, vol. 43 (2), s. 148–153.
- Dovey K., Ristic M., *Mapping Urban Assemblages: The Production of Spatial Knowledge*, „Journal of Urbanism” 2015, vol. 10 (1), s. 1–14.
- Fariás I., *The Politics of Urban Assemblages*, „City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action” 2011, vol. 15 (3–4), s. 365–374.
- Maharawal M.M., McElroy E., *The Anti-Eviction Mapping Project: Counter Mapping and Oral History toward Bay Area Housing Justice*, „Annals of the American Association of Geographers” 2017, vol. 108 (2), s. 1–10.
- McElroy E., Werth A., *Deracinated Disposessions: On the Foreclosures of ‘Gentrification’ in Oakland, CA*, „Antipode” 2019, vol. 51 (3), s. 878–898.
- McFarlane C., *Assemblage and Critical Urbanism*, „City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action” 2011, vol. 15 (2), s. 204–224.
- Nacher A., *Media lokacyjne. Ukryte życie obrazów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2016.
- Nacher A., *Teletechnologie, linie i cyfrowe ślady: od sytuacjonizmu i land artu do sztuki mediów lokacyjnych*, „Sztuka i Dokumentacja” 2014, nr 11, s. 71–78.
- Opillard F., *Resisting the Politics of Displacement in the San Francisco Bay Area: Anti-gentrification Activism in the Tech Boom 2.0*, „European Journal of American Studies” 2015, vol. 10 (3), s. 1–23.

Wood D., *Map Art*, „Cartographic Perspectives” 2006, no. 53, s. 5–14.

Wood D., *Rethinking the Power of Maps*, Guilford, New York 2010.

Źródła internetowe:

Fliervoet D., *Grassroots Maptivism: Mapping Feminist Movements around the World*, „Master of Media” 2018, <https://mastersofmedia.hum.uva.nl/blog/2018/10/23/52155/>.

Meier P., wywiad przeprowadzony przez N. Scola, *Digital Mappers Plot the Future of Maptivism*, 2011, <http://techpresident.com/blog-entry/digital-mappers-plot-future-maptivism-0>.

Burlison D., *‘Take This Hammer’ Reveals Power of Art and Activism at YBCA*, <https://www.kqed.org/arts/11422332/take-this-hammer-reveals-power-of-art-and-activism-at-ybca>.

<https://www.usahidi.com/about>

Anti-Eviction Mapping Project, Tech Bus Stop and Eviction, 2011–2013, <http://www.anti-evictionmappingproject.net/techbusevictions.html>.

Gentrification & Eviction Technologies OUT: G.E.T. OUT, <https://www.heart-of-the-city.org/get-out--sf-pride.html>.